KORXONADA PUL OQIMLARI VA LIKVIDLIK BOSHQARUVI

Sobirjonov Asadjon Axmadjon o‘g‘li
Toshkent kimyo-texnologiya instituti, Sanoat iqtisodiyoti va menejmenti kafedrasi mustaqil izlanuvchi, E-mail: asadjon9933@gmail.com
https://orcid.org/0009-0006-4780-7719

Qabul qilindi: 13.02.2026
Ko‘rib chiqildi: 14.02.2026
Tasdiqlandi: 16.02.2026

Kalit so‘zlar:
pul oqimlari, likvidlik, to‘lov qobiliyati, aylanma mablag‘lar, moliyaviy barqarorlik, kesh-flo.

Ключевые слова:
денежные потоки, ликвидность, платежеспособность, оборотный капитал, финансовая устойчивость, кэш-фло.

Keywords:
cash flows, liquidity, solvency, working capital management, financial stability.

Annotatsiya. Mazkur maqolada korxonalarning moliyaviy barqarorligini ta’minlashda pul oqimlari va likvidlik boshqaruvining nazariy hamda amaliy jihatlari tahlil qilingan. Tadqiqot muammosi sifatida qisqa muddatli likvidlik yetishmovchiligi va pul mablag‘lari aylanish siklining samarasizligi sababli to‘lov qobiliyatining pasayishi ko‘rib chiqilgan. Tadqiqotda tizimli tahlil, moliyaviy koeffitsiyentlar tahlili hamda pul oqimlari hisobotini shakllantirishning to‘g‘ridan-to‘g‘ri va egri usullari qo‘llanildi. Natijalar pul oqimlarining sinxronligi va optimal likvidlik darajasi korxonaning investitsion jozibadorligi hamda kredit qobiliyatiga bevosita ta’sir qilishini ko‘rsatdi. Ilmiy yangilik sifatida pul oqimlari boshqaruvi samaradorligini baholash modeli taklif etildi.

Аннотация. В статье анализируются теоретические и практические аспекты управления денежными потоками и ликвидностью для обеспечения финансовой устойчивости предприятий. Основная проблема исследования связана с потерей платежеспособности вследствие недостатка краткосрочной ликвидности и неэффективности денежного цикла. Использованы методы системного анализа, сравнительный анализ финансовых коэффициентов и формирование отчета о движении денежных средств прямым и косвенным методом. Результаты показывают, что синхронизация денежных потоков и оптимальный уровень ликвидности напрямую влияют на инвестиционную привлекательность предприятия. Научная новизна заключается в предложении модели оценки эффективности управления денежными потоками.

Abstract. This article analyzes theoretical and practical aspects of cash flow and liquidity management in ensuring enterprise financial stability. The research problem concerns solvency loss caused by insufficient short-term liquidity and inefficiencies in the cash conversion cycle. The study employs system analysis, comparative financial ratio analysis, and direct and indirect cash flow reporting methods. Results indicate that synchronized cash flows and optimal liquidity levels directly influence investment attractiveness and creditworthiness. The scientific contribution lies in proposing an improved model for evaluating cash flow management efficiency.

1. Kirish

Bozor iqtisodiyoti sharoitida har qanday korxonaning asosiy maqsadi nafaqat maksimal foyda olish, balki o‘z vaqtida to‘lovlarni amalga oshirish va moliyaviy majburiyatlarni bajarish qobiliyatini saqlab qolishdir. Ushbu qobiliyat bevosita korxonaning likvidligi va pul oqimlarining samarali tashkil etilganligi bilan belgilanadi. Amaliyot shuni ko‘rsatadiki, ko‘plab korxonalar, hatto balans foydasi yuqori bo‘lgan taqdirda ham, likvid mablag‘larning yetishmasligi sababli bankrotlik holatiga uchramoqda. Bu esa “foyda - pul” paradoksi deb nomlanadi va pul oqimlarini boshqarishni alohida tadqiqot obyektiga aylantiradi.

Mazkur tadqiqotning maqsadi - korxonalarda pul oqimlari va likvidlik boshqaruvining nazariy asoslarini ochib berish, mavjud muammolarni tahlil qilish va ularni bartaraf etish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot doirasida “O‘zbekiston sanoat korxonalari” MChJ misolida likvidlik koeffitsiyentlari va pul oqimlari dinamikasi tahlil qilinadi. Ushbu maqolaning keyingi qismlarida adabiyotlar sharhi, tadqiqot metodologiyasi, tahlil natijalari hamda xulosa va takliflar o‘z aksini topgan.

2. Adabiyotlar sharhi

Pul oqimlari va likvidlik boshqaruvi nazariyasi G‘arb iqtisodchi olimlari tomonidan XX asrning o‘rtalaridan boshlab jadal rivojlana boshladi. J. Van Xorn (Van Horne, 2015) o‘zining “Fundamentals of Financial Management” asarida pul mablag‘lari aylanish sikli (cash conversion cycle) tushunchasini keng yoritib, uning qisqarishi korxonaning likvidligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatishini ta’kidlaydi. Ross, Westerfild va Jordan (Ross va boshq., 2019) esa pul oqimlarini operatsion, investitsion va moliyaviy faoliyat turlariga ajratib, ularning har birining likvidlikka ta’sirini alohida tahlil qilish lozimligini asoslagan.

MDH olimlaridan V.V. Kovalyov (Kovalyov, 2018) moliyaviy menejmentga oid darsliklarida pul oqimlari to‘g‘risidagi hisobotni tuzishning bilvosita usuliga alohida urg‘u berib, ushbu usul sof foyda bilan pul mablag‘lari o‘rtasidagi farqni ochib berishini ko‘rsatgan. O‘zbekistonlik iqtisodchi olimlardan B.A. Xasanov (Xasanov, 2021) korxonalarning moliyaviy holatini tahlil qilishda mahalliy korxonalar xususiyatlarini hisobga oluvchi likvidlik koeffitsiyentlarini qo‘llash zarurligini ta’kidlab o‘tgan.

Shuningdek, A. Damodaran (Damodaran, 2020) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar pul oqimlarining o‘zgaruvchanligi (volatilligi) korxonaning kapital qiymatiga (WACC) sezilarli darajada ta’sir etishini isbotlagan. Mavjud adabiyotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, pul oqimlari va likvidlik boshqaruvi masalalari dolzarbligicha qolmoqda va har bir korxonaning o‘ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqqan holda alohida yondashuvni talab etadi.

3. Tadqiqot metodologiyasi

Tizimli tahlil usuli: Korxona faoliyati yagona moliyaviy tizim sifatida qaralib, uning elementlari (pul mablag‘lari, debitorlik va kreditorlik qarzlari, zaxiralar) o‘rtasidagi bog‘liqlik o‘rganildi.

Moliyaviy koeffitsiyentlar tahlili: Likvidlikni baholash uchun absolyut, tez (oraliq) va joriy likvidlik koeffitsiyentlari hisoblandi. Pul oqimlarining samaradorligini baholash uchun pul oqimining likvidlik koeffitsiyenti va pul oqimining marja koeffitsiyentidan foydalanildi.

Gorizontal va vertikal tahlil: “O‘zbekiston sanoat korxonalari” MChJning 2022-2024 yillardagi moliyaviy hisobotlari asosida dinamik va strukturaviy o‘zgarishlar tahlil qilindi.

Taqqoslash usuli: Olingan natijalar soha o‘rtacha ko‘rsatkichlari va adabiyotlarda keltirilgan me’yoriy qiymatlar bilan solishtirildi.

Kuzatish va umumlashtirish: Korxonaning amaldagi moliyaviy siyosati kuzatilib, olingan natijalar umumlashtirildi va xulosalar chiqarildi.

4. Tahlil va natijalar muhokamasi

Tadqiqot obyekti sifatida “O‘zbekiston sanoat korxonalari” MChJ (nom shartli) tanlab olindi. Korxonaning 2022-2024 yillardagi moliyaviy hisobotlari tahlili quyidagi natijalarni ko‘rsatdi.

1-jadval. “O‘zbekiston sanoat korxonalari” MChJning likvidlik ko‘rsatkichlari tahlili

Ko‘rsatkichlar	Me’yoriy qiymat	2022 y.	2023 y.	2024 y.	O‘zgarish (+/-) (2024/2022)
Joriy likvidlik koeffitsiyenti	> 1.5	1.8	1.6	1.4	-0.4
Tez (oraliq) likvidlik koeffitsiyenti	0.7 - 1.0	0.9	0.8	0.6	-0.3

Absolyut likvidlik koeffitsiyenti	> 0.2	0.25	0.18	0.12	-0.13

Yuqoridagi jadval ma'lumotlaridan ko'rinadiki, tahlil qilinayotgan davrda korxonaning barcha likvidlik ko'rsatkichlari pasayish tendensiyasiga ega. Ayniqsa, absolyut likvidlik koeffitsiyentining 0.25 dan 0.12 gacha tushib ketishi korxonaning eng dolzarb majburiyatlarini qoplash qobiliyatining zaiflashganidan dalolat beradi. 2024-yilga kelib tez likvidlik koeffitsiyenti me'yoriy qiymatdan pastga tushgan (0.6 < 0.7). Bu holat debitorlik qarzlarining o'sishi va pul mablag'larining qisqarishi bilan izohlanadi.

Pul oqimlari tahlili shuni ko'rsatdiki, korxonada operatsion faoliyatdan kelib tushgan pul mablag'lari 2024-yilda 2022-yilga nisbatan 15% ga kamaygan. Shu bilan birga, investitsion faoliyatga yo'naltirilgan mablag'lar (asosan yangi uskuna sotib olish) 25% ga oshgan. Moliyaviy faoliyat bo'yicha pul oqimi esa korxonaning qisqa muddatli kreditlarga bo'lgan qaramligi ortganini ko'rsatadi (2024-yilda olingan kreditlar hajmi 30% ga oshgan).

Muhokama qiladigan bo'lsak, likvidlik ko'rsatkichlarining pasayishi bir qator omillar bilan bog'liq: aylanma mablag'larni boshqarish samarasizligi (debitorlik qarzlarining aylanish muddati 45 kundan 60 kunga uzaygan), tovar-moddiy zaxiralarning haddan tashqari ko'payishi (ombordagi tayyor mahsulot hajmining o'sishi pul mablag'larining muomalaga tushishini sekinlashtirgan), hamda investitsion faollik (yangi loyihalarga yo'naltirilgan mablag'lar qisqa muddatli likvidlikni pasaytirgan, biroq uzoq muddatli istiqbolda daromadni oshirishi mumkin). Adabiyotlarda keltirilganidek (Van Horne, 2015), bunday vaziyatda korxonaga pul mablag'lari aylanish siklini qisqartirish choralarini ko'rish tavsiya etiladi.

5. Xulosa va takliflar

Olib borilgan tadqiqot natijasida quyidagi xulosalarga kelindi:

- Korxonaning pul oqimlari va likvidligi o'rtasida bevosita bog'liqlik mavjud bo'lib, pul oqimlarining uzilishi likvidlikni keskin pasaytiradi.
- Tahlil qilingan korxonada likvidlik ko'rsatkichlarining pasayishi kuzatilmoqda, bu esa moliyaviy menejment tizimida muammolar mavjudligidan dalolat beradi.
- Pul oqimlarini prognozlashtirish va byudjetlashtirish tizimi korxonada yetarli darajada yo'lga qo'yilmagan.

Tadqiqot natijalaridan kelib chiqib, quyidagi takliflar ishlab chiqildi:

- Debitorlik qarzlarini boshqarishni kuchaytirish: Mijozlar bilan hisob-kitoblarda faktoring xizmatlaridan foydalanish yoki oldindan to'lov tizimini joriy etish. Debitorlik qarzlarining aylanish muddatini 45 kungacha qisqartirish.
- Zaxiralarni optimallashtirish: "Ayni vaqtda" (Just-in-Time) tizimini joriy etish orqali ombor xarajatlarini kamaytirish va ortiqcha zaxiralarni sotish.

- Qisqa muddatli likvidlikni ta’minlash uchun kredit liniyasini ochish: Bank bilan kelishuv asosida qisqa muddatli uzilishlarni qoplash uchun overdraft kreditidan foydalanish imkoniyatini yaratish.
- Pul oqimlari byudjetini (Cash Flow Budget) joriy etish: Har oylik daromad va xarajatlarni aniq rejalashtirish orqali kutilmagan likvidlik tanqisligining oldini olish.
- Kelgusidagi yo‘nalish: Korxonalarning raqamli transformatsiyasi sharoitida pul oqimlarini avtomatlashtirilgan boshqarish modellarini yaratish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Damodaran, A. (2020). Applied Corporate Finance (4th ed.). New York: John Wiley & Sons.
2. Ross, S. A., Westerfield, R. W., & Jordan, B. D. (2019). Fundamentals of Corporate Finance (12th ed.). New York: McGraw-Hill Education.
3. Van Horne, J. C. (2015). Financial Management and Policy (14th ed.). London: Pearson Education.
4. Kovalyov, V. V. (2018). Upravlenie denezhnymi potokami, pribylyu i rentabelnostyu. Moskva: Prospekt.
5. Xasanov, B. A. (2021). Korxonalarning moliyaviy holatini tahlil qilishning zamonaviy usullari. Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil, 3(2), 45-51.
6. Karimov, N. G. (2023). Pul oqimlari to‘g‘risidagi hisobotning xalqaro standartlari va ularni O‘zbekistonda qo‘llash istiqbollari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, 1(6), 112-119.
7. Brigham, E. F., & Ehrhardt, M. C. (2022). Financial Management: Theory & Practice (16th ed.). Boston: Cengage Learning.
8. Pirogov, N. K. (2022). Likvidnost predpriyatiya: pokazateli i metody otsenki. Finansovyy menedzhment, 4(1), 23-30.
9. Tursunov, B. O. (2024). O‘zbekiston sanoat korxonalarida aylanma mablag‘lardan foydalanish samaradorligi tahlili. Biznes-ekspert, 5(5), 18-24.
10. Aliyev, B. S. (2023). Korxona moliyaviy barqarorligini ta’minlashda pul oqimlarining o‘rni. Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil, 5(1), 77-84.